

דומה היא גם מקרוב לסיס דובשני הנקנה בפרוטה. כפי הנראה. הרי היא שקועה במחשבות. נפש חיה כמותה. שהפרידה מן המחרשה. ממראות רגילים ואפורים. ודחפוה לתוך מערבלה זו. המלאה אורות-פלאים. רעש שאינו פוסק ובניאדם מתרדצים אנה ואנה. אי-אפשר לה שלא תתן לב לחשוב מחשבות...

יונה וסוסתו אינם חיים ממקומם זה-כבר. מחצר מלונם יצאו עוד לפני הצהריים. והתחלה למשכורת עוד אינה. אך הנה יורדת אפלת-ערב על העיר. אשי הפנסים פושטות חורון ולובשות צבע חיי ושאון החוצות מתגבר והולך.

— עגלון! לשכונת וויבורג! — שומע יונה. — עגלון!

יונה נרתע על דוכנו ובעד ריסי עיניו המוסקחים בשלג הוא רואה לפניו איש-צבא באדרת עם בָּרָדִים.

— לשכונת וויבורג! — חוזר איש-הצבא ואומר. — מה-זה כלום ישן אתה? לשכונת וויבורג!

לאות הסכמה מושך יונה במושכות. ועלידי כך ננערות מעל כתפיו ומעל גב הסוסה שכבות שלג. איש-הצבא יושב בתוך השלגית. העגלון שורק בשפתיו. זוקף צוארו כדרך הברבור. קם מעל דוכנו ומצליף בשוטי. יותר מתוך הרגל מאשר לצורך מלאכתו. הסוסה הדלה. אף היא זוקפת צואר. כופפת רגליה הדומות למקלות. חוככת וזזה ממקומה.

— לאן אתה פורץ. שד מִצֵּר? — שומע יונה עוד בראשית דרכו קולות-זיפה מתוך הגוש האפלי. המתנועע אילך ואילך. — לאן ישאוך הרוחות? על ימין פנה!

— אין אתה יודע כיצד נוסעים! על ימין פנה! — מתרגו איש-הצבא.

משמיע דברי חֲרָפוֹת רָקֵב ממרכבתו. מציץ בועס ונוצר שלג מעל שרוולו הָלֶף אחד. שעבר במרוצה את הדרך ונתקל בכתפו בלסתות הסוסה. יונה מִרְתִּית על דוכנו. כיושב על גחליים. מנענע מרפקי זרועותיו לכל עבר ותוהה בעיניו. כהלום-עשן. כאילו איננו משיג. איפה הוא ומה לו פה.

— כמה מנוולים הם כולם! — מתלוצץ איש-הצבא. — כל כוונתם רק להתנגש אתך או לנפול תחת רגלי הסוס. אין זאת כי-אם נדברו ביניהם.

יונה מעיף עין מאחוריו על נוסעו ומניע שפתיו... רוצה הוא. כפי הנראה. לאמר דברי. אך גרונו אינו פולט כלום. חוץ מנחרה.

— מה? — שואל איש-הצבא.

יונה מִצֵּנֶה פיו מתוך חיוך. מאמץ גרונו ואומר בקול צרוד: — ואצלי אדון. הנה היה מעשה... בני מת עלי בשבוע זה. — המ!... במה מת?

— מי ידעה! נראה. מתוך קדחת... שלשה ימים שכב בבית-החולים ונפטר ומת... גזירה מן השמים.

— נטה הצדה. שד מִשֶּׁחֶת! — נשמע קול מתוך העלטה. — וכי הוכית בסנורים. כלב זקן? הבט בעיניך!

סע-נא. סע... — אומר הנוסע. — בדרך זו לא נגיע גם עד מחר. דפוק את סוסך!

העגלון זוקף שוב צוארו. קם מעל הדוכן ומצליף בשוטי מתוך תנועת-מִקְדָּרִין כבדה. אחר-כך הוא מעיף מבטו פעמים אחדות על הנוסע. אך זה עצם את עיניו וכפי הנראה אין לבו פנוי לשיחה. לאחר שהוריד אותו בשכונת וויבורג. הריהו מתעכב ליד בית-מרוח. כופף עצמו על הדוכן ויושב שוב בלי נוע...

1

אמנות גדולה ופשוטה זו. שנצרפה מכל רבב של צורה. מכל פסולת של קשטירמיה. היתה לנו או ונשארה עד היום מדפת לשלימות. לטעם. ליושר ההבעה. היא היתה לנו מלאכת-המחשבת ללא פגם. שאליה הגיעו רק יחידים בשירת העולם.

כמה ידע להגיד הכל עד הסוף ושלא להוציא לבטלה אף ניב אחד! כמה ידע למצוא את האמצעי הקרוב ביותר לבטויו. להיות חדש תמיד ולא להפתיע לעולם. הרבה אמני-ניב הקימה רוסיה. ואולם אין גם אחד בהם. אפילו בגדולים ביותר. שהגיע באמנות הכתיבה לידי תרבות נפשית עליונה כזו.

לא קם כמוהו אמן. אשר נשא בקרבו גועל כזה אל כל שרובב מלולי. אשר חש כעקיצת צרעה את כל ולזול ואת כל תרמית שבכספי. את השטטוש שבחֶסֶב ואת הכיעור שביפוי. כנצר על פגם לא-יתוקן דבר על תואר אחד מיותר. על קשטוטט ספל — על כל מה שיש בו כדי להטיל פגם כלשהו באינסטרומנט של הלשון. בו נתגשמה האמנות כהרגשה אצילית. כאנינות-דעת זו הבוחלת בכל הסעמה. בכל הבלטה המונית. הוא הגשים בעצמו את הבקורת העליונה של בטוי זה. שהוא מבחין. כמוסיקה. בחלקי הקול היותר דקים. חוש השמע שלו היה מפותח במדה כזו. שכל אות קלילה שלא במקומה שרטה בו שרטה. כתיבה כזו אינה עוד אמנות גדולה סתם: היא משמשת אמת-מדה נכונה להשגת האדם. למדרגת רוחו המוסרית. על-פיה אנו למדים. שיש גשמות שקורצו מחומר עדין יותר. אשר תפרוקנה מעליהן שכבות של פסולת תרבותית בבת אחת ומגלות בנקיץ ניבן את כל היופי הרב אשר השאנה לְעוֹלָם.

2

האמנות הטשהובית כחה רב עד היום לחנך. לרומם את האדם. בְּנִדְחָה מעורו את החלאה. חלאת דחזית. בטוהר ניבה. בבטוי זה. ששוחרר לא רק מכל אמצעי אמנותי פסול. כי-אם גם מכל פסול נפשי. מכל אונאה עצמית והתהדרות של קטנים. היא כור מצרף. כל 'ספרי מוסר' לא ישוו להבתנה הצרופה של אמנות זו.

לספרות העברית הצעירה היה נקיון זה שבטויו אסכולה — אות לכשרון. ליכולת. ליושר האמצעים באמנות. הוא חנך את בעלי הפרוזה היותר טובים שבינינו. את נקיי העט היותר מחמירים. אלה שנתנו את נפשם על כשרות-עבודתם ובמסירותם זו קדמוה וקדשוה.

יגון

מאת אנטון טשחוב

לפני מי אשפוך שיחי?

דמדומי ערב. שלג עָבָה ולח מסתובב בעצלתיים מסביב להפנסים שהודלקו והעתה. יורד וַיָּחַ בשִׁבְכָה דקה ורכה על הגנות. על גבות הסוסים. על כתפי האנשים. על הכובעים. העגלון יונה פוֹטְטוֹב כולו לבן. כרוח. כסף עצמו. עד כמה שאפשר לגוף חי להִקְפֵּף. והריהו יושב על הדוכן בלי נוע. דומה. אילו נפלה עליו ערמת-שלג שלמה. לא היה רואה גם אז צורך לעצמו להתנער ממנה. סוסתו הדלה אף היא לבנה ועומדת בלי נוע. בעמידתה ללא זיע. בדמותה המרובעת וברגליה הישרות כמקלות

– הִיאִי... – צוּחַק הוּא – אֲדוֹנִים עֲלֵינוּ... יִתֵּן לָכֶם אֱלֹהִים
בְּרִיאוֹת הַגּוֹף...

– עֲגִלוֹן נִשׂוּא אַתָּה? – שׂוֹאֵל אֶחָד הָאֲרוּכִים.
– אֵינִי? הִיאִי... אֵךְ אֵלֶּה אֲדוֹנִים עֲלֵינוּ! לַעֲת כּוֹנֵת רַק
אֵשֶׁה אַתָּת לִי – הָאֲרָמָה הַלְחָה... תִּיחַחֲחִי... הַקְּבֵר, זֹאת אוֹמֵרְתִי...
בְּנֵי הֵנָּה מֵתִי וְאֵינִי חִי... הַמּוֹת שָׁנָה כַּפְתָּח... תַּחַת לִלְכַת אֵלַי
פָּגַע בְּבִנִי...

וַיּוֹנֶה הוֹפֵךְ אֶת רֵאשׁוֹ כִּדֵי לִסְפָרֵי כִיצַד מֵת בְּנֵי וְאוֹלָם
כַּאֲן מוֹצִיא הַגִּבֵּן אֶתְּהָ קֶלֶת וּמוֹדִיעַ, כִּי תוֹרָה לֹאֵל כִּכֵּר בָּאוּ
לְבִסוּף אֶל מְקוֹמָם. לְאַחַר שֶׁקָּבַל יוֹנָה אֶת עֲשָׂרִים הַפְּרוּטוֹת הִרְיָהוּ
מִבֵּית שַׁעַת אֲרוּכָה אַחֲרֵי הַהוֹלָלִים. שֶׁנֶּעֱלְמוּ כַּמְבוֹאֵ אֶפְלֵ שׁוֹב
הוּא כּוֹדֵד לְנַפְשׁוֹ וְשׁוֹב קָמָה דְּמָמָה לְפָנָיו... הַיְגוֹן שֶׁשָּׁקַט לְזִמָּן
מוֹעֵס מְצִיק אֶת לְבוֹ בְּכַח רַב מִבְּחֻלָּה. עֵינָיו שֶׁל יוֹנָה רְצוּת
בְּחֻרְדָּה וְעֵנֹת־נֶפֶשׁ עַל־פְּנֵי הַהִמּוֹנִים. הַמְּתַנַּעֲעִים אֵנָּה וְאֵנָּה לְשֵׁנֵי
עֲבָרֵי הַרְחוּב: הָאֵם לֹא יִמְצָא בֵּין אֶלְפֵי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה לּוֹא גַם
אֲחֵדִי אֲשֶׁר יֵאבֵה לְשִׁמוֹעַ אֵלָיו? אֵךְ הַהִמּוֹנִים רְצִים. אֵינֶם מְשִׁיחִים
בּוֹ וּבִיגוֹנוֹ... הַיְגוֹן רַב וְעֲצוּם, עַד לֹאֵן גְּבוּלֵי דוּמָה אֵילוֹ נִתְפַקֵּעַ
לְבוֹ שֶׁל יוֹנָה וְהַיְגוֹן נִשְׁפָּךְ מִתּוֹכֵי הִיָּה מְצִיף אֶת כָּל הָעוֹלָם.
וְאֶף־עַל־פִּי־כֵן לַעֲיֵן אֵינּוּ נִרְאֵה. נִצְטַמָּצַם וּמְצָא לּוֹ מְקוֹם בְּתוֹךְ
קְלִיפָה דְלָה כַל־כֵּךְ, עַד כִּי לֹא תִרְאֶהוּ בַּיּוֹם לְאוֹר הַנֶּר...

יוֹנָה רוֹאֵה אֶת שׁוֹעֵר הַבַּיִת נוֹשֵׂא חַפְּסֵיהָ בִּידוֹ וּמְחַלֵּט
לְהַכְנֵס עִמּוֹ בְּשִׂיחָה.

– חֲבִיבִי, כִּמְתָה תִהְיֶה הַשַּׁעַת עֵתָה? – שׂוֹאֵל הוּא.

– עֲשֵׂר... לְמַה־זֶּה עֲמַדְתָּ פֹה? פֶּנֶה וְעִבּוֹר!

יוֹנָה מִטָּה סוֹסְתוֹ וְעוֹבֵר כִּדֵי פְּסִיעוֹת אַחֲדוֹת. כּוֹפֵף גְּבוּ
וּמִתְמַכֵּר לִיגוֹנוֹ. לְבוֹא בְּדַבְרִים עִם בְּנֵי־אָדָם שׁוֹב אֵינּוּ רוֹאֵה
תּוֹעֵלַת לְעֲצוּמוֹ וְאוֹלָם לֹא עֲכָרוּ הַמִּשְׁפָּחָה רְגִיעֵי, וְהוּא מִישִׁיר גְּבוּ.
נוֹעֵר רֵאשׁוֹ כֵּאֵילוֹ הַרְגִישׁ בְּכָאֵב חֲרִיף, וּמוֹשָׁךְ בְּמוֹשְׁכוֹת... כִּשְׁל כַּחוֹ.
«אֵל הַמַּלְוֵן – הוּא אוֹמֵר לְנַפְשׁוֹ – אֵל הַמַּלְוֵן!»

וְהַסּוֹסָה כֵּאֵילוֹ הַבִּינָה מִחֲשַׁבְתּוֹ, תַּחֲלִילָה לְרוּץ בְּרַגְלִים
מִמְהָרוֹת. כַּעֲבוּר שַׁעַת וְחֲצִי, כִּכֵּר יֵשֵׁב יוֹנָה אֵל הַתְּנוּרָה הַגְּדוּלָה.
הַמְּזוּהָם: עַל הַתְּנוּרָה, עַל הַקְּרַקֵּעַ וְעַל הַסְּפִסְפִּים נוֹחֵר הַמּוֹן אָדָם.
בְּאוֹר הַבַּל רַע וְתוֹם מִתְנַיֵק. יוֹנָה מִבֵּיט עַל הַיִּשְׁנִים, מִתְגַּרֵּד
וּמְצַטְעֵר, שֶׁהַקְּדִים כַל־כֵּךְ לְשׁוֹב הַבַּיִת...

«אֵפִילוֹ לְשִׁכּוֹלֵת־שׁוֹעֵל לֹא הִסְפִּיקָה הַנְּסִיעָה – מִתְרַהֵר הוּא –
וְהָרִי מִכֵּאֵן הַיְגוֹן. אָדָם שִׁיּוֹדֵעַ אֶת מְלֶאכְתּוֹ לְפָנָיו... שֶׁהוּא עֲצוּמוֹ
שָׁבַע וְגַם סוֹסוֹ שָׁבַע. לְעוֹלָם יִהְיֶה שְׁלוֹ וְלֹא יִדַּע רּוֹגוּג...»
בְּאַחַת הַפְּנוֹת קָם עֲגִלוֹן צַעִיר מִמְשַׁכְּבֵי, נֹאֲקֵ מִתּוֹךְ שָׁנָה
וּנְמַשָּׁךְ אֵל דְּלֵי הַמַּיִם.

– לִשְׁתוֹת הַתְּאוּרִית? – שׂוֹאֵל יוֹנָה.

– כִּפִּי הִנְרָאֵה, לִשְׁתוֹת!

– כֵּךְ... לְבְרִיאוֹת הַגּוֹף... וְאַצְלֵי אַחֵי הֵנָּה בְּנֵי נַפְסֵר וּמֵת...

שִׁמְעֵת? בְּשִׁבּוּעַ זֶה בְּבֵית־הַחֹלִים... מַעֲשֵׂה רַב!

יוֹנָה מִתְבּוֹנֵן. לִרְאוֹת אֶת הַרוּשָׁם אֲשֶׁר עָשׂוּ דְבַרְיָה אֵךְ
אֵינּוּ רוֹאֵה כְּלוּם. הַצַּעִיר הַתְּכַסָּה מִמַּעַל לְרֵאשׁוֹ וְהוּא יִשֵּׁן כִּכֵּר.
הוֹקֵן נֹאנֵחַ וּמִתְגַּרֵּד... כִּכֵּל אֲשֶׁר הַתְּאוּרָה הַצַּעִיר לִשְׁתוֹת, כֵּן מִתְאוּרָה
הוּא לְדַבֵּר. עוֹד מַעֵס וַיִּמְלֵא שְׁבוּעַ מִיּוֹם שִׁמַּת בְּנֵי, וְעַדִּיק לֹא
דָּבַר עִם שׁוֹם אִישׁ כִּרְאוּי וּכְנֻכּוֹן... צַרִּיךְ לְדַבֵּר דְּבָרִים שֶׁל טַעַם,
כַּסְדָּרָם וּכְחֻלְתָּם... צַרִּיךְ לִסְפָרֵי כִיצַד חֵלָה בְּנֵי, מֵה דָּבַר לְפָנֵי
מוֹתוֹ וּכִיצַד מֵת... צַרִּיךְ לְתַאֵר אֶת הַלוּוִיָּה וְאֶת הַנְּסִיעָה אֲשֶׁר
נִסַּע אֵל בֵּית־הַחֹלִים לְקַבֵּל אֶת בְּגַדֵי הַנְּפִטֵר. בְּכַפֵּר נִשְׂאָרָה בְּחוֹ
אֲנִיטָה... וְגַם עֲלֵיהָ צַרִּיךְ לְהַשְׁמִיעַ דְּבַר, וְכִי מַעֲטִים הַדְּבָרִים,

הַשֶּׁלֶג הִלַּח צוֹבַע שׁוֹב בְּצַבַּע לְבָן אוֹתוֹ וְאֵת סוֹסְתוֹ, חוֹלְמַת
שַׁעַת וּשְׁנִיָּה...

עַל־פְּנֵי הַמְּדַרְכָּה עוֹבְרִים מִתּוֹךְ הַקֶּשֶׁת עַרְדִּלִים רַמָּה וּמִתּוֹךְ
חִידוּפִים בִּינָם לְבֵין עֲצָמָם שְׁלֵשָׁה אֲנָשִׁים צַעִירִים: שְׁנַיִם מֵהֶם
אֲרוּכִים וְדִקִּים, הַשְּׁלִישִׁי גוֹץ וְגִבָּן.

– עֲגִלוֹן, לְגִשֵׁר הַפּוֹלִיצִי! – צוֹעֵק הַגִּבֵּן בְּקוֹל פּוֹזוּ –
שְׁלִשְׁתָּנוּ... עֲשָׂרִים פְּרוּטוֹת!

יוֹנָה מוֹשָׁךְ בְּמוֹשְׁכוֹת וְשׁוֹרֵק בְּשַׁפְּתָיו, מַחִיר שֶׁל עֲשָׂרִים
פְּרוּטוֹת אֵינּוּ הַסְּמָק הַשׁוּה, אֵךְ אֵינּוּ לְבוֹ לְמַחִיר... כְּרוּבֵל, כַּאֲנוּרָה –
לּוֹ אַחַת הִיא עֵתָה, וּבְלִבְדֵר שִׁיְהִי נוֹסְעִים... הָאֲנָשִׁים הַצַּעִירִים
נִגְשִׁים אֵל הַשְּׁלִגִית, כְּשֶׁהֶם דוֹחִפִים זֶה אֶת זֶה וּמְנַבְלִים אֶת פִּיהֶם,
וְשִׁלְשָׁתָם יַחַד נִדְחָקִים לְעֵלּוֹת אֶל הַמוֹשָׁב. מִתְחִילִים לְרִיין בְּפִתְרוֹן
הַשְּׂאֵלָה: מִי מֵהֶם הַשְּׁנַיִם שִׁישְׁבוּ, וּמִי הַשְּׁלִישִׁי שִׁיעֲמוּד? אַחֲרֵי
דְבַר־נֶאֱמָרָה אֲרוּכִים וְאַחֲרֵי הַתְּעַקְשׁוֹת וְהַשְּׁמַעַת נְוִיפָה גִּמְנוּ וּגְמַרוּ,
כִּי הַגִּבָּן, שֶׁהוּא הַקֶּסֶן, צַרִּיךְ לְהִיּוֹת הַעוֹמֵד.

– וְעֵתָה דְּפוּק סוֹסְתָךְ? – מַפְקֵד הַגִּבֵּן בְּקוֹלוֹ הַפּוֹזוּ, בְּהִתִּיצְבוּ
מֵאַחֲרֵי יוֹנָה וּבְנִשְׁמוֹ אֵל עַרְפוֹ – פְּשׁוּס עוֹרָה, אֵל תַּחְמוּל...
אֲכֵן כּוֹבַע נֹאֵה לָךְ, אַחִי! גְּרוּעַ מִמֶּנּוּ לֹא יִמְצָא כִּכֵּל פְּטַרְבוּרְג
כוֹלָה!

– הִיאִי... הִיאִי... – צוּחַק יוֹנָה בְּכָל פֹּה – כּוֹבַע כְּמוֹת
שֶׁהוּא...

– הוּי אַתָּה, כְּמוֹת שֶׁהוּא, דְּפוּק וְרָקְבֵ! וְכִי כֵךְ אַתָּה
אֲוִיר לְנִסְעוֹ כְּלִי־הַדְּדָךְ? אֶת מְפַרְקֶתְךָ אֲשַׁבּוּר...!

– רֵאשִׁי מִתְפַּצֵּץ עַלִי... – אוֹמֵר אֶחָד מִן הָאֲרוּכִים – אֲמַש
בְּבֵית דוּמְקָאֲסוֹב הַרִיקוֹנוֹ שְׁנִינּוּ, אֵינִי עִם וְסָקָה אַרְבַּעַה בְּקַבּוּקִים
קוֹנִיָּאֵק.

– לֹא אֲבִיךָ, לְמַה לָךְ לְשַׁקֵּר? – מִתְרַגֵּז הַשְּׁנֵי מִן הָאֲרוּכִים –
מִשְׁקֵר כַּבְּהֵמָה גִּסָּה!

– יִפְנֵי אֱלֹהִים, אֵם לֹא אֲמַת בְּפִי...

– אֲמַת הִיא זֹה, כְּשֶׁם שֶׁאֲמַת הַדְּבַר, כִּי הַקֶּנֶה מִשְׁתַּעֲלֵת.

– הִיאִי! – מַחִיךְ יוֹנָה – אֲדוֹנִים עֲלֵינוּם!

– טַפּוּ, יִקְחוּךְ הַשְּׂדִים!... – מִתְמַרְמֵר הַגִּבֵּן – הַתְּסַעֵ.

חֲלִידֵעַ זִקֵן, אֵם לֹא? וְכִי כֵךְ נוֹסְעִים? עוֹרֵר עֲלֵיהָ שׁוֹט! הוּי,
שֵׁד! הוּי! הַצֶּלֶף אוֹתָהּ, הַצֶּלֶף הִיטֵב!

יוֹנָה חֵשׁ מֵאַחֲרֵי עַרְפוֹ אֶת גוֹפוֹ הַמְּכַרְכֵר שֶׁל הַגִּבֵּן וְאֵת
רַעַד קוֹלוֹ הַפּוֹזוּ, שׁוֹמֵעַ הוּא אֶת הַחֲרָפוֹת הַמְּכוֹנוֹנֹת אֵלָיו, רוֹאֵה
בְּעֵינָיו בְּנֵי־אָדָם, וְרַגְשׁ הַבְּרִידוֹת מִתְחִיל לְאַשִׁילָאֵט לְהַסְתַּלַּק מִלְבוֹ.
הַגִּבֵּן מֵאֲרִיךְ בְּנִאֲצוֹת כַל־כֵּךְ, עַד שֶׁהוּא נִחַק בְּקֶלְלָה מִשׁוֹנָה,
כַּפּוּלָה שְׁמוֹנָה, וּמְסִיִּים בְּשַׁעוֹלֵי הָאֲרוּכִים פּוֹתְחִים בְּשִׂיחָה עַל
פְּלוֹגִית וְנִדְיָן־שָׁנָה פְּטְרוֹבְנָה שְׁמָה. יוֹנָה הוֹפֵךְ רֵאשׁוֹ וּמַעִיף מִבֵּט
עֲלֵיהֶם, כְּשֶׁפוֹן רַגְעַת שֶׁל דוּמִיָּה קִצְרָה, הִרְיָהוּ מִבֵּיט שׁוֹב מֵאַחֲרָיו
וּמִמְלַמֵּל:

– וְאַצְלֵי בְּשִׁבּוּעַ הַזֶּה... הֵנָּה הִיָּה מַעֲשֵׂה... בְּנֵי מֵת!

– כּוֹלְנוּ נְמוֹת... – נֹאנֵחַ הַגִּבָּן, כְּשֶׁהוּא מְקַנֵּחַ שַׁפְּתָיו לְאַחַר
הַשַּׁעוֹל – דְּפוּק אִיפּוּא, דְּפוּק וּרְכַב! רְבוּתִי, אֵינִי יוֹכֵל לְחַלוּטִין
לְנִסְעוֹ כֵּךְ הַלֵּאָה! אֵימָתִי יִבְאֵנוּ זֶה?

– וְאַתָּה תִּזְקָהוּ וְאַפְצָהוּ מַעֵס... בְּעַרְפוֹ!

– חֲלִידֵעַ זִקֵן, הַתְּשַׁמַּע? אֶת מְפַרְקֶתְךָ אֲגָרָם...! אֵם נֹאמֵר
לְנִהוּג כְּבוֹד בְּאַחִיךָ בְּנֵי אוֹמְנוֹתְךָ, אֵינִי לְנוֹ אֵלֶּה לְלַכַּת בְּרַגְלֵ!...
הַשׁוֹמֵעַ אַתָּה, נַחַש צַפְעוֹנִי? אִרְ שֶׁמָּא אֵינִי אַתָּה חוֹשֵׁשׁ לְדַבְרֵינוּ
וְלֹא כְּלוּם?

וְיוֹנָה יוֹתֵר מִשֶׁהוּא מְרַגֵּשׁ שׁוֹמֵעַ הוּא קוֹל הַדְּחִיסוֹת בְּעַרְפוֹ.

פולניה בימי מלך מלכיה אמני פולניה כאילו בקש להביע את האיבה שנטרו למחלקי ארצם עלידי תיאור הכנעתו של מלך פרוסיה בפני מלך פולניה בימי הטובה.

כאשר בא גוטליב לוינה בשנת 1872 - והוא אז בן שש עשרה שנה - אחרי הרפתקאות רבות וקשות אחרי למדו בבית ספר לציור שממנו גורש בגלל ציור קריקטורה על אחד ממוריו. הגנה בירת אויסטריה את כבוד ציירה הנס מפרט - מקרט החיה בשביל וינה שלאחר הריבולוציה את כל מה שהיה כה קרוב לרוחה. את הגמישות הוינאית את הקלות והגנציוניות ואת שפע הצבעים צבעים שלא היה להם קיום ארוך אחרי-כן (העובר עכשיו בגלריה של המאה הי"ט בפלנדור הוינאי רואה את התמונות הללו שבזמן הדהימו בעסיסיותן ונהרן ועכשו השחירו צבעיהן). לרוחו של גוטליב שהיסוד היהודי סבוע בעמקה ודאי שלא היתה קרובה ביותר אמנות מעין זו שאין בה אלא אליליות של גופות נאים וצבע נאה בלבד. וכנגד זה שלטה גם כאן באקדמיה הציירות ההיסטורית אנגלי ורצינגר ומרעיהם העבירו לכאן אמנות זו ממינכן.

גוטליב נתקבל ל"מקסטרשול" לציירות היסטורית באקדמיה הוינאית בהנהלת ורצינגר. וכאן הוא מתחיל מיד בקמפוזיציה היסטורית. זו לקחה יותר את לבו עוד בארצו ראה את עבודתו של מטיקו בעלת הצביון ההיסטורי. וכאן נתעורר ביותר למראה התמונה "ריטן" של מטיקו שהוצגה באותו זמן בבלודר. בגלל תמונה זו והעלבון שגרם לו אחד הפרופיסורים החליט לעזוב את וינה ולבוא לקרקא ללמוד מפי מטיקו עצמו. שהיה מנהל האקדמיה ואמנם בשנת 1874 בא לקרקא ונכנס לאקדמיה לעבוד בהדרכת מטיקו שהיה אז בעצם גדולתו.

חייו הקצרים של גוטליב ניתנים להחלק לשתי מגמות עיקריות שאפשר לציין עלידי שני אבטופורטרטים של האמן שבהם הוא משתדל להופיע לפנינו בתור אדם בעל פרצופים שונים: תמונתו בתור פולני בלבוש לאומי-פולני (מצוירת בשנת 1873) וזו בתור "אחשור" (הנווד הנצחי) משנת 1876.

את האבטופורטרט הראשון צייר בזמן עבדו באקדמיה הקרקית. הכשרון המצנץ מתוכו נבלע עלידי התנפחות וענות בעורים מתוך התלבשות הפולנית העשירה בולט פרצוף של נער מישראל. אבל כאן נכוח בגחלתם של זרים. בו בזמן שהיה חולם ראמות על פולניה. האם המאחדת את כל בניה. ברוח דרשות "אינוראעליטא" עתונה של ההתבוללות בימים ההם. באה המציאות וספחה על פניו. אחד הפרופיסורים הראה לו אי-רצון וחבריו באו והזכירו לו את יהדותו כעלבון. גוטליב עדין-הרגש. שהיה גא על יהדותו מתוך הכרה - מכתביו היפים מעידים על זה עדות נאמנה - עוזב את קרקו ופונה למינכן בשנת 1875.

מינכן היתה אז בשביל ארצות אירופה המורחית למבצר האמנות. כאן עבד פילוטי שכבש את הלבבות מאו הופיעו בשנת 1855. הוא התאים יותר מקורנליוס לדרישות "בעל-הבתיים" של קוני האמנות מצד אחד ומצד שני - לדרישות הציורים לשם הציוריות. ביהוד לאתר שהמלך לודוויג "הבין" אף הוא את האמנות כך. הכל התפעלו או מיצירות מסוג זה. לאמנים היו כאן כל אותם הריקוויזיטים הצבעוניים. כל הבדים על קפליהם. כל התלבשות העשירות. המצויר כאן היה דומם. מודל בלבד. ולטירון. ל"קונה" היה כאן ספור-מעשה. שאפשר להתפלסף עליו כמה שהלב הפך.

במינכן מתגלה המומנט השני הבוגר. ביצירת גוטליב.

שיכול הוא עתה לדבר עליהם? השומע צריך לענות באנחה ובאנקה. בקינים והגה והי... ועם הנשים נוח הדבור עוד יותר. הללו אמנם פתיות הן אך משתים מלים הן גועות בככי. "אלך ואראה את שלום הסוס" - מהרהר יונה - לישן הספיק לך השעה תמיד... אל תירא עוד תישן יין...

והוא לובש את בגדיו והולך אל האורות. במקום שעומדת סוסתו. מהרהר הוא על שכולת-שועל. על שחתי על מוג-האוויר... על בנו. בשעה שהוא יחיד. אינו יכול להרהר... לדבר עליו עם מי שהוא אפשר. אבל להרהר עליו ביחידות ולתאר לעצמו את דמות-דיוקנו קשה לו עד בלתי נשוא...

- מעלה את גרה? - שואל יונה את סוסתו בראותו את עיניה המבריקות - העלי העלי גרה... אם לא הספיקה לנו הנסיעה לשכולת-שועל. נאכל שחתי... כן... כבר זקנתי מהיות נוסע... בני צריך היה לנסוע. ולא אני... זה עגלון כהלכה היה... לוא רק חי לפני...

יונה שותק שעה קלה ומדבר שוב: - כך הוא הדבר. אחי סוקתי... אין עוד קונקה בן-יונה... שבק חיים לכל חי... עמד והלך לעולמו... הנה נאמר דרך משל. סייח קטן יש לך ואף אמו יולדתו של זה הסייח הקטן... ופתאום נאמר דרך משל. עמד זה הסייח הקטן. ושבק חיים לכל חי... הלא יצר לך? הסוסה לועסת. מקשיבה ונושמת אל ידי בעליה... יונה נמשך אחר דבורו ומספר לפניו הכל...

הרגום י. ד. ברקוביץ

מוריץ (מרדכי) גוטליב

(למלאת חמשים שנה לותו)

מאת מ. נרקיס

עם מוריץ גוטליב באה לעולם הרומנטיקה היהודית באמנות הציור. ובמותו בדמי עלומי. בן עשרים ושלש שנה. בא קצה המהיר.

גוטליב יצר מין רומנטיים ריאלי - לכאורה שני מושגים מתנגדים בנושא אחד. כבר ביצירותיו הראשונות היו רגליו עומדות על הקרקע. אם כי נפשו המריאה אל על ושאפה אל רוח השירה העליונה.

הוא בא לעולם בתקופה מענינת. גם לעמו וגם לפולניה ארץ-מולדתו. הוא נולד ביום 21 בפברואר 1856 בעיר הגליצאית דרוהוביטש. עיר מכרות-הנפט. השוכנת בקרבת הקרפטים. שהוציאה לעולם אמנים רבים ולנו - גם את הירשנברג וליליין. בימים ההם. לאחר מהסכת 1848. נפתחו גם בגליציה. שהיתה תחת חסותה של אויסטריה. דלתות אירופה בפני היהודים. נפתחו - רק למען הגדיל את ענותם של "ילידי הגיטו" בדרך-הסתגלותם החדשה אל העולם הגדול. פולניה עצמה - זו גמרה או את פרפוריה האחרונים במרידה של שנת 1863. הציירות ההיסטורית. שהחלה כבר לשקוע בצרפת. נעשתה מעתה אידיאל לבחירי צייריה של פולניה. הלך-הרוח מלא האכוכה בחיי ההוה גרם לאמניה להתעמק בעבר היפה של עמם ומולדתם. ובה בשעה שבאירופה בקשו פתרון לשאלת הצבעים. שהחלה להעסיק מקצת הציירים. בא מטיקו הפולני עם נושאי. אשר תארו את תקופת הוזה של